

**חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע**

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ספר פשת מלות מסעי תשס"ה שנה י"ז ט"ל 644
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482.

וזו היתה טענתם של בני גד ובני ראובן שלא רצו להיכנס לארץ ישראל עם המקנה רב שלהם. ולכן אף הדגישו והזכירו את המקנה בתחילת טענתם, כיון שזו היתה סיבתם העיקרית על שלא רצו להיכנס לארץ ישראל.

יום אחד באו השכנים ואמרו לו: רבי חנינא, העיזים שלכם עושות לנו חורבן והרס בחצר, נכנסות ואוכלות את כל אשר נטענו, ירקות ופירות, נזק גדול הוא יזיקו, הבה ונבדוק אם אמת בדבריכם. תצא כל עז ליער, ותביא דוב קטן על ראשה בין קרניה, ויהיה זה הסימן שלא הזיקו, וכן עשו, והביאו כל העיזים דובים קטנים על ראשן. ונוכחו כולם בצדקת רבי חנינא.

בין כך עבר שם אותו אדם שהניח את התרנגולים, ונזכר שזהו המקום בו הניח את הסל בעבר, ונכנס אל רבי חנינא בן דוסא ושאלו: היכן התרנגולים שלי? אמר לו רבי חנינא: "בוא הסתכל בחצר וראה, כל העיזים הללו שלך הן, ונטל בעל האבידה אבידתו.

כמו כן מספרת הגמרא בתענית (כד:) ברשותו של רבי יוסי דמן יוקרת היה חמור שאותו היה משכיר לאנשים למלאכת יומם. בתום היום היו השוכרים מניחים את שכרו של רבי יוסי על החמור ושולחים אותו לביתו. אלא שהחמור לא היה זו ממקומו אם הכסף שהיה מונח על גבו היה עודף מעט על הכסף עליו סוכם מראש.

הגמרא מספרת כי באחד הימים הניחו שוכרים את סכום השכירות המדויק על גבו של החמור, אך החמור בכל זאת לא זע ולא נע. ניסו השוכרים להבין את פשר התעלומה עד שגילו כי אחד מהם שכח את סנדליו על גבו של החמור. החמור חש שהוא נושא על גבו רכוש שאינו שייך לבעליו ובאינטואיציה המיוחדת שלו ידע שלא לזוז.

הגמרא בחולין (ז:) מספרת על רבי פנחס בן יאיר, שבדרכו לעסוק במצוות פדיון שבויים, נקלע לאכסניה אחת, ושם הגישו שעורים מאכל לחמורו, וסירב לאכול, ניפו את השעורים וסירב לאכול, הסירו את כל הלכלוך מהשעורים, והחמור עמד בסירובו לאכול. אמר להם רבי פנחס בן יאיר: שמא לא עשרתם את השעורים? עשרו את השעורים והחמור אכל אותן. אמר להם רבי פנחס בן יאיר: ענייה זו הולכת לעשות רצון קונה, ואתם מאכילים אותה טבלים?

כמו כן המדרש (בר"ר ס, ח) ובתלמוד ירושלמי (מסכת דמאי פ"א ה"ג) מובא סיפור שונה בעלילתו על אתונו של רבי פנחס בן יאיר, שנלקחה בידי שודדים, ובמשך שלושה ימים סירבה לאכול, עד שחוטפיה שילחו אותה לדרכה. חזרה לבית אדוניה ולא אכלה מהשעורים שהגישו לה משרתיו. שאל אותם רבי פנחס: הורדתם דמאי? ענו לו שלא, שהרי ההלכה היא שזרע לבהמה פטור מן הדמאי. אמר להם: ומה נעשה שהיא מחמירה על עצמה.

כמו כן (פסיקתא רבתי פרשה י"ד): מעשה היה בישראל אחד שהיתה לו פרה אחת חורשת. ונתמעטה ידו [מבחינה כלכלית] ומכרה לגוי אחד. כיוון שלקחה הגוי וחרשה עמו ששת ימים של חול. בשבת, הוציאה שתחרוש עמו, ורבעה לו תחת העול. היה הולך ומכה אותה, והיא אינה זזה ממקומה.

כיוון שראה כן, הלך ואמר לאותו ישראל שמכרה לו: בוא טול פרתך, שמא צער [לחזור לבעלה הראשון] יש בה, שהרי כמה אני מכה אותה והיא אינה זזה ממקומה.

אותו ישראל הבין שבשביל שבת, שהרי היתה למודה [רגילה] לנוח בשבת. אמר לו: 'בוא ואני מעמידה'. כיוון שבא ואמר לה באוזנה: 'פרה, פרה, את יודעת כשהיית בפרשותי היית חורשת ימי החול, בשבת היית נינוח [נחה]. עכשיו, שגרמו עוונותיי ואת בפרשות גוי, בבקשה ממך, עמדי וחרשי'. ומיד עמדה וחרשה.

אמר לו אותו הגוי: "אני מבקשך, טול פרתך. עד עכשיו אני בא ומסב אחרך שתהא בא ומעמידה [כל פעם אני אצטרך להסתובב ולחפש אותך כדי שתעמיד אותה]. על אחת חוץ מזו ומזו [וחוץ מזה] איני מניחך עד שתאמר לי מה עשית לה באזנה. אני נתייגעתי בה והכיתי אותה ולא עמדה".

התחיל אותו ישראל מפיסו ואומר לו: "לא כישוף ולא כשפים עשיתי, אלא כך וכך הסחתי [אמרת] לה באזנה, ועמדה

וחרשה". מייד נתיירא הגוי. אמר: "ומה אם פרה שאין לה לא שיחה ולא דעת הכירה את בוראה, ואני שייצרני יוצרי בדמותו, ונתן בי דעת, איני הולך ומכיר את בוראי?" מייד בא ונתגייר. ולמד, וזכה לתורה, והיו קוראים שמו יוחנן בן תורתה. ועד עכשיו רבותינו אומרים הלכה משמו. ואם תמה אתה שעל ידי פרה נתקרב אדם אחד לכנפי שכינה, הרי על ידי פרה היא טהרתן של כל ישראל. ע"כ.

ונראה כי עיקר הטעם שהושפעו הבעלי חיים הוא מכח השפעת הצדיקים על בהמותיהן, וכמו שכתב הגאון בעל שב שמעתתא בהקדמה (אות ג'): "גם מסר הקב"ה לאדם ביום ברוא אותו כל הכוחות מכל הברואים שנבראו מקדם תחתונים ועליונים ועליוני עליונים, כולם נמסרו בידו אל אשר יחפץ יטם ואם יצדק וימין אז זכו גם הם היצורים גדולים וקטנים להתעלס במעלתם, ואם ישמאל וירע מעשיו ח"ו אז ירדו גם הם במורד אשר הכין להם. וכן מצינו בדור המבול בחטאת וזדון אדם, ירדו כל הכוחות הנבראים והיצורים דרי מעלה ודרי מטה השחית כל בשר דרכו על הארץ, אפילו בהמה וחיה כמאמרם ז"ל מקצת המלאכים נפלו לארץ והורידו כבודן לעפר בפשעיהם ולזה מבואר וכו' ולאשר יהיה רוח האדם ללכת על אופניו יסבו בלכתן ברצונו יעלם וברצונו יורידם וכו'.

וכזאת כתב הגאון שו"ת בית הלוי (דרוש ט"ו) וכן בפירושו על החומש והוכיח כן מדור המבול שהשחיתו בסיבת האדם ונהיה להם לטבע. ובתוך דבריו כתב, שלטובה פשוט שתהיה השפעה בבעלי חיים בסיבת האדם אפילו דרך יחיד וכ"ש השפעת רבים.

מעתה נחזור אל בני גד ובני ראובן, עד זמן בית שני לא תיקנו שאין לגדל בהמה דקה בארץ ישראל, כי מגודל קדושת האנשים השפיעו על בהמותיהם שלא יזיקו לשכניהם, ולכן לא היתה כל בעיה לגדל בהמה דקה בארץ ישראל. רק לאחר תקופת בית שני שהיתה ירידת הדורות, החלו הבהמות להזיק אחד לשני, עד שהיה צורך לתקן שאין לגדל בהמה דקה בארץ ישראל.

ולכן אותו חסיד הורה לעצמו היתר, כיון שהוא חסיד וצדיק, אין חשש שהבהמה שלו תלך ותזיק לשכן, אולם נענש כיון שאחר שגזרו חכמים אינו יכול לשנות.

זהו היה חסרונם של בני גד ובני ראובן, שטענו שאינם מספיק צדיקים ואסור להם לגדל בהמה דקה בארץ ישראל שלא יזיקו לשכניהם. החוסר אמונה בגודל צדיקותם עמד להם לרועץ.

ממילא מוכרחים הם כבר מישהו יבוא ויסייע להם להתקדם ברוחניות, זהו הטעם שמשא רבינו צירף להם את שבט מנשה, כפי שמבאר הגאון הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר' על התורה כי משה ביקש מבני מנשה להצטרף להתנחלות הזו דוקא מכיון שבני גד ובני ראובן היו אנשי מקנה, הוא חשש מהתיישבות שלא יהיו בה בני תורה, לא יהיה מי שישפיע לטובה על בני גד ובני ראובן שיהיו עסוקים במקנה שלהם.

כמו כן בפרשת מסעי בענין ערי המקלט אותם הקדישו לרוצחים בשוגג. דינו של הרוצח בשוגג היה שעליו לברוח לערים מיוחדות שנקראו ערי מקלט – ושם לשהות עד למות הכהן הגדול. וכך כתוב בפרשה (ל"ה, ג'): "הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָת תִּהְיֶינָה לָכֶם".

בפסוק הבא התורה מפרטת את הפריסה של ערי המקלט: "אֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתֵּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתֵּנוּ בְּאַרְצֵי כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָת תִּהְיֶינָה" – מתוך שש ערי המקלט, שלוש מתוכן יהיו בחלק שמעבר לירדן המכונה "גלעד", ושלוש הנותרות יהיו בארץ כנען.

ולמה בעבר הירדן, שהיה מקום קטן יחסית, היה צריך שלוש ערי מקלט – כמות שווה לערי המקלט שבכל ארץ ישראל?

הגמרא (מכות ט:) מתרצת זאת בכך שבעבר הירדן, המכונה "גלעד" היו הרבה רוצחים במזיד.

זו נראית תשובה שלא קשורה לשאלה, שהרי מקלט מיועד לרוצח בשוגג. מה העניין לדווח לנו שיש הרבה רוצחים במזיד?

המהר"ל בספרו "גור אריה" מסביר שבגלל שבגלעד היו הרבה רוצחים במזיד, גם מספר הרוצחים בשוגג היה גדול. ולמה? למה כשיש הרבה אנשים שרוצחים בכוונה, יהיו גם הרבה רוצחים בלי כוונה?

כי כאשר יש הרבה רוצחים במזיד, זה מעיד על כך שכל עניין הרצח כבר לא מזעזע כל כך, הדבר לא נתפס כדבר נורא כל כך, כי יש כבר כהות רגשות. ולכן אדם נזהר פחות מלפגוע בחיי השני, וכתוצאה מכך יותר אנשים רוצחים אף בלי כוונה.

וכלשון המהר"ל: "ובגלעד נפישו רוצחים (בגלעד היו הרוצחים מצויים), אותם שהם מזידים, וממילא לא תמצא אחד מהם – אף הטובים שבהם – שהיה נזהר שלא יהרוג חברו בשוגג.

"ולפיכך, כמו שתמצא הרבה מזידים שהורגים במזיד, כל שכן שהיו יותר הרבה שוגגים, שאינם נזהרים שלא יבוא על ידם שפיכות דם, ולפיכך היה צריך להרבה ערי מקלט".

הרי לנו את גודל חסרונם של שבט גד וראובן שבחרו שלא לגור בארץ ישראל, כי לא האמינו בקדושתם ובמעלתם, וכשאדם לא מאמין בערך עצמו, הוא יורד מטה מטה. ועל אף שהיה זה חסרון מועט שלא האמינו בקדושת בהמתם שלא תזיק לאחרים, אולם מחמת כן ירדו מטה מטה. כי אם אדם אל שואף לעלות ולהיות מלאך ה' הרי שעל כרחו הוא יורד עד כדי להיות מלאך המות – רוצח.

עוד יש לפרש בהקדם פרפרת נאה שהובאה בחידושי רבי מאיר שמחה (ח"ב ליקוטים סי' נה) לקשר סיום המשניות סוף מסכת קידושין: מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, שנאמר (בראשית כו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרותי מצותי חוקותי ותורותי, לתחילת מס' בבא קמא ארבעה אבות נזיקין וכו'.

ואמר, שכיון שמצינו שאברהם נזהר שלא יצאו בהמותיו שאינם זמומים, שלא ירעו בשדות אחרים. ולכאורה קשה על זה מה שהביא הרמב"ן שבהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידו, כדאיתא בחולין (י, א), כל שכן גמליו של אברהם אבינו, אמנם הרא"ם תירץ דרך היכא דלא קביע היזקא, אבל היכא דקביע היזקא, כגון בעברו דרך שדות, אין סומכין על הנס, כדאיתא בפ"ק דקידושין (לט:). עוד תירצו דהחמיר אברהם מפני הרואים שיחשדוהו כיון שלא ידעו מהנס שבהמותיו אינם אוכלות משדות אחרים, או בגלל שרצה שממנו ילמדו אחרים ויזהרו גם הם מן הגזל של אכילת בהמותיהם. ולפי זה נמצא שאברהם אבינו היה המורה דרך הראשון שאדם לא רק שמירת גופו עליו, כי אם גם שמירת ממונו עליו, לכן הסמיכו מסדרי הש"ס את מאמר 'מצינו שקיים אברהם וכו'', לארבע אבות נזיקין, ודפח"ח.

ויש לומר שבזה נחלקו משה רבינו ובני גד ובני ראובן, האם במקום דקביעא היזקא סומכין על הנס או אין סומכין על הנס. שבני גד ובני ראובן סברו שאין סומכין על הנס ולכן אינם יכולים לגור עם המקנה רב שלהם בארץ ישראל בכדי שבהמותיהם לא יזיקו לאחרים. ומשה רבינו סבר שיש להם לסמוך על הנס עברו קדושת ארץ ישראל.

ביאור נוסף: כאשר משה רבינו בירך את שבט גד בתוך כל שאר שבטי ישראל לפני פטירתו (דברים לג, כ) הוא אומר: "וְלֹאֲדָר אֶמְרָ בְּרוּךְ מִרְחֵיב גֹּד כְּלָבִיָּא שְׁכֵן וְטָרֵף זְרוּעַ אֵף קִדְקֵד, וַיֵּרָא רִאשִׁית לֹא כִּי שֵׁם חֲלֶקֶת מַחֲקֵק סָפֹן וַיֵּתֵא רִאשִׁי עִם צִדְקָתָהּ ה' עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל".

ופירש רש"י: "וירא ראשית לו, ראה ליטול לו חלק בארץ סיוחן ועוג שהיא ראשית כיבוש הארץ. כי שם חלקת, כי ידע

אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה. ספון, אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו".

נמצינו למדים מזה, כי בני גד ביקשו לקחת נחלה בעבר הירדן שהוא ראשית כיבוש הארץ: "כי שם חלקת מחוקק ספון", משום שהשתוקקו להיות במקום קבורתו של משה רבינו.

ואכן מצינו שהביא ב"שם משמואל" (פרשתנו שנת תרע"ח): "וכמו שהגיד הרבי הקדוש מלובלין ז"ל בפסוק ומקנה רב, היינו שהיה להם קנין בהרב ולא יכלו להיפרד ממנו".

וכן הביא בשמו בספר "משמחי לב": שמעתי משם הרב החסיד המפורסם מו"ה שבתי ז"ל מלעשניב, שאמר בשם הרב הצדיק הקדוש המפורסם מלובלין הטעם, למה בחרו אלו השבטים רק מצד זה, ולא רצו חלק בארץ מקום זבת חלב ודבש. אך הרמז כי אלו השבטים בני גד ובני ראובן היה להם גודל האמונה ברבם משה רבינו ע"ה, וכיון שמשה לא נקבר בארץ הקדושה רק בחוץ לארץ... לכן גם המה לא רצו הארץ לאחזזה דדיו לעבד להיות כרבו. וזה הפירוש: ומקנה רב, שהיה להם קנין בהרב - משה רבינו ע"ה, לזה אמרו שחשקם לשכון בעבר הירדן הזה".

כשהרבי ה"פני מנחם" זי"ע בילדותו שמע אמרה זו מפי המלמד, תמה ושאל: אם אכן הכוונה שהיו דבוקים כל כך במשה רבינו, למה כעס עליהם משה? ואמר לו המלמד שישאל שאלה זו את אביו – הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע.

לשאלתו השיב לו אביו כי החטא היה שעשו עיקר טפל וטפל עיקר. לימים ביאר ה"פני מנחם" את דברי אביו, שבענין זה גופא של הקנין ברבי, הפכו את הטפל לעיקר, המטרה של הדביקות ברבי היא כדי להתקרב להקב"ה ולעשות רצונו בשלימות, ואם רצונו שייכנסו לארץ ישראל אין להם ענין להישאר עם משה רבינו בעבר הירדן, אלא לקיים את רצון ה' בשלימות. הרבי אינו העיקר אלא האמצעי להתקרב על ידו לעבודת ה'.

והנה הרמב"ן מדקדק בכל הפסוקים מוזכר גד לפני ראובן אף שראובן היה הבכור ולכאורה היה צריך להקדימו, יעו"ש מה שכתב בזה. ויש לומר, כי גם לראובן וגם לגד היתה השתוקקות להישאר ליד רבם משה רבינו, אבל ההשתוקקות של גד היתה יותר גדולה מאשר של ראובן, ולכן בפוסקים מקדים את גד לפני ראובן.

לפי זה נבין את הגמרא בגמרא (סוטה יג:) שמשה רבינו נפטר בחלקו של ראובן, אלא שהקב"ה בכבודו ובעצמו הוביל את משה ארבעה מילין וקברו בחלקו של גד: "אמר רב יהודה, אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, היכן משה מת, בחלקו של ראובן, דכתיב (דברים לד-א) ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו, ונבו בחלקו של ראובן קיימא, דכתיב (במדבר לב, ל"ז) ובני ראובן בנו וגו' ואת נבו וגו'. והיכן משה קבור? בחלקו של גד, דכתיב "וירא ראשית לו וגו' כי שם חלקת מחוקק ספון. ומחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי? ארבעה מילין. אותן ארבעה מילין מי הוליכו, מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה, ומלאכי השרת אומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל".

ולכאורה יפלא, מה ראה הקב"ה לצוות למשה רבינו (דברים לב-טז): "עלה אל הר העברים הזה הר נבו... ומות בהר אשר אתה עולה שמה". ואחר כך הובילו בכבודו ובעצמו ארבעה מילין כדי לקברו בחלקו של גד, הלא היה יכול למות בחלקו של גד ולהיקבר שם?

אך לפי האמור יש לומר, כדי לגלות שראובן וגד שניהם השתוקקו להיות ליד משה רבינו, אולם ההשתוקקות של גד היתה גדולה מאשר של ראובן, לכן נפטר משה רבינו בחלקת שבט ראובן אולם נקבר אצל חלקת שבט גד.